

רק תחשוב על השירים שיכולתי להוליד!

16 עיבודים מחורזים

עיבד וחרז: רונן סוניס

המשורר מרקוס ולריוס מְרִטְיָאֵלִים נולד בספרד במאה הראשונה לספירה ופעל בעיקר ברומא. המכתמים (אֶפִּיגְרָמֹת) המופיעים במבחר הקטן שלעיל הם טיפה בים יצירתו, שכוללת יותר מ־1,500 מכתמים שונים, ולעיתים ארסיים, המתארים את החיים ברומא ואת תושביה. השמות הנזכרים בשיריו בדויים בדרך כלל, אבל טיפוסים האנשים המתוארים בהם התקיימו במציאות, וכמוהם המאורעות ההיסטוריים המתוארים בהם (כמו התפרצות הוויזב בשנת 79 לספירה, או המרד הגדול ביהודה שהסתיים בשנת 73 או 74 לספירה). כמו כל משוררי רומא בני זמנו, לא חרז מרטיאליס את מכתמיו ואף לא העניק להם כותרות. המשקלים שבהם שקל את שיריו, משקלי השירה הרומית העתיקה, מבוססים על חילופי תנועות ארוכות וקצרות, ולא על חילופי תנועות מוטעמות ולא־מוטעמות כמו המשקלים שאנחנו רגילים בהם. כידוע, לא נותר בעברית של ימינו כל הבדל שמיע בין תנועות ארוכות לקצרות — בין קמץ לפתח או לחטף־פתח, למשל. אי אפשר, למעשה, לתרגם לעברית שירה רומית עתיקה במשקליה המקוריים. השיטה המקובלת ביותר לתרגם שירה רומית עתיקה לעברית היא להמיר את התנועות הארוכות במוטעמות, ואת הקצרות — בלא־מוטעמות.* לצורך הדגמה, תרגמתי בשיטה זו את השיר הראשון המופיע כאן:**

אֶת סִפְרוֹנִי מְשַׁבְּחִים, אוֹהֲבִים וְשָׂרִים כָּל בְּנֵי רוֹמָא.
תַּחַת כָּל זְרוּעַ אֲנִי, אוּ בְּקַפְלִי כָּל גְּלִימָה.
אֵלֶּה סִמְקוֹ אוֹ חֹרּוֹ, אֲחֵרִים פָּהֲקוֹ אוֹ הוֹקִיעוּ.
זֶהוּ חֶפְצִי! רַק עֵתָה נַחַת אֶרְוֶה מְשִׁירִי.

ואולם, קיימות כמובן שיטות אחרות. מתרגמיו הראשונים של מרטיאליס לעברית היו בני תקופת ההשכלה ושקלו את תרגומיהם־עיבודיהם במשקל התנועות שהיה מקובל בזמנם.*** אחרים תרגמוהו בחרוז חופשי**** או במשקל טוני־סילבי ובתוספת חרוזים.***** בחרתי בשיטה האחרונה, שלפי דעתי מתאימה במיוחד לתרגום מכתמים שונים.

ר"ס

* בשיטה זו תרגמו משירי מרטיאליס בנציון בנשלום ("מרטיאליס, מבחר שירים", מוסד ביאליק, 1977) ועמינדב דיקמן ("אפיגרמות כך ואחרת", חרגול־מודן, 2016).
** במקורו נשקל השיר בדיסטיכון אלגי, כמו רבים ממכתמיו של מרטיאליס.
*** ואלה הם: צבי הירש זומרהויון (1781-1853) ויצחק־אייזק בן־יעקב (1801-1865).
**** כך תרגם משירי מרטיאליס ארנסט דוד קולמן ("עולמה של הספרות הרומית", מסדה, 1983).
***** כך תרגם משירי מרטיאליס איתן בן נתן שנפטר לאחרונה (תרגומיו לא ראו אור בספר).

רומא מזמרת, רומא מפארת,
רומא מתמסרת לספרים שלי.
וכל יד נשלחת את פניני לקחת,
ובכל אמתחת תמצאו אותי.
לכלם בי חלק: זה מסמיק כסלק,
זה מחויר כשלג, זה מרביץ פהוק.
בשביל זה עמלתי ולכך פללתי.
סוף כל סוף קבלתי משירי ספוק.

קליסטוס, מזג לי כוס ואז הגש עוד כד.
המס בה, אלקימוס, שלגים מאשתקד.
דשנו את שערי בשמן נרדים,
עטרו את רקותי במקלעות ורדים,
כי כל קיסר שנח בקבר הגבוה
מורה לנו לחיות: גם אל עלול לגוע.

צדיק

שיחה עם הזין

איה, ליגורינוס, איה בכל אשר תלך
אף רע לשלום אותך לא יברך?
לקית כבר מזמן בנגע מסכן:
אתה פיטן מדי, יותר מדי פיטן.
לא עקץ העקרב בחרונו כי רב,
ולא חמת פתנים בלהט השרב,
לא זעם נמרה שצדו את גורה
ירתיעו כאותו הנגע הנורא.

הסוחר בקש ממני
מאה אלף על הנער.
בעודני מתמקח
פויבוס כבר שלם עלי.
ועכשו מוטל הזין
בידי, שביר מצער,
מהלל את שמו של פויבוס
ורוטן על בעליו.

הקשיב לי, יקירי: זה בלתי אפשרי!
אשב – אתה מקריא. אקום – אתה מקריא.
אחוש למחראה – תמשיך בהקראה.
אל המרחץ אבוא ואין ממך מחבוא.
אצא לי קצת לשחות – תמתין במלתחות.
לארוחה ארוץ – אתה אורב בחוץ.
אסב לארוחה ואין לי מנוחה.
אשכב לי לנמנם – אתה עוד מזמזם.
תשאל: "מה זה מזיק? למי אני מפריע?"
– צדיק אתה, צדיק, אבל טרחן מזויע.

זין, די! אינני פויבוס,
הוא בכלל אינו כמוני:
הוא דופק כאיש מקצוע
ואני רק מתפרפר.
יש לו זין לתפארת
שהרויח לו מיליונים.
אם אתה תרויח ככה
אפנק אותך יותר!

שיר קדמ שנתי

זה לא משחק

שש כוסות לסילבִּיה ושש גם לקורינה
וחמש ליוֹלִיה ושבע ליוסטינה.
כוס לאות! נשְׁתֶּה לַחַיִּים – באִנָּה, עֲלָמוֹת.
ואם אף אחת לא באָה – בואו, חֲלוֹמוֹת.

רק מי שלא מבין במכתמים
יכול לקרא להם משחק תמים.
משחק תקרא לספורי נסים
על הקיקלופ שמגדל כבשים,
על נער שנשָׁרָה לוֹ הכֶּנֶף
או מֶלֶךְ שֶׁזָלַל אֶת שְׁנֵי בָּנָיו.
לא, פֶּלְקוֹס. שִׁירָתִי לֹא תִתְּבֹזֶה
בתִּלְבוּשׁוֹת פְּרוּעוֹת שֶׁל מַחְזָה.
"אֲבָל לָזֶה סוּגָדִים וּמְרִיעִים!"
– אֶת זֶה מֵהֶלְלִים, אוֹתִי קוֹרְאִים.

בשבחי הביקורת

קורא ומאזין חומדים את ספרוני,
אף איזה משורר צִין אותם לגנאי.
זה לא כל כך אֲכַפֶּת לִי: תְּבַשִּׁילִי צְרִיכִים
לנַעַם לְסוּעִדִים וְלֹא לְטַבָּחִים.

אין ארוחות חינם

בעודני משתַּרְרָה אַחֲרֶיהָ אֶל בֵּיתָהּ,
ומקְשִׁיב לִפְטָפוּטֶיהָ בְּתִקְוָה לְאַרוּחָהּ,
ומְרִיעַ לְכָל נְשׁוֹת שְׁעָשִׂית או תגיד –
רק תחשב על השִׁירִים שֶׁיִּכְלָתִי לְהוֹלִיד!
שִׁיר שְׂרוּמָא תִּהְלֵל וְנִכְרִי יִקְרָא בְּרִיתָהּ,
שִׁפְרָשׁ לֹא יִגְנֶה וְסִנְטוֹר יִצְטָט,
שִׁפְרָקְלִיט יִדוֹן לִזְכוֹת וּפִיטֵן יִגְבֵּשׁ חֵישׁ קֵל
לֹא נִכְתֵּב בְּאַשְׁמֹתָהּ! זוֹ אֲשַׁמָּה כְּבֹדַת מִשְׁקָל.
אוי, לְבוּלוֹס, מִי יִסְכֵּים לֹא־יִצְדָק שְׁכֹנָה?
חֲנַפְנִיָּה מִתְרַבֵּים וְסַפְרֵי נוֹתֵר רִזָּה.
תָּם הַחֹדֶשׁ, וְדָפִי עוֹד יִבְהִיקוּ בְּלִבָּנִם:
זֶה עָנָשׁוֹ שֶׁל מְשׁוֹרֵר שֶׁיִּצָּא לְזָלֵל חֲנָם.

למה להשוות?

קִיקִילִיאָנוֹס, אִיזָה אִישׁ חֲבִיב!
אֲנִי מְשַׁמֵּיעַ שִׁיר – אֶתָּה מְשִׁיב
בְּצִטּוֹטִים מְפִיטְנֵי עֶבֶר,
מִמְרָסוֹס וְקִטּוֹלוֹס וְהַשְׂאָר.
חֲשַׁבְתָּ שְׂאֲבָרִיק לְעַמָּתָם
כָּאֱלוֹ לֹא יָדְעוּ לְכַתֵּב מִכְתָּם?
אם לְהַחֲנִיף לְשִׁירָתִי חֲשַׁבְתָּ,
אוֹלִי תִקְרִיא מֶה שְׁאַתָּה כְּתַבְתָּ?

שירה קלסית

פסיבי אגרסיבי

רק מפיטן בן קדם תתפעל
ורק על ית תגמור את ההלל.
סליחה, ואקרא, באמת סליחה,
אך לא אמות כדי לרצותה.

סבלוס, באמת, זה תחת זה?
רוצה לדעת כמה הוא רזה?
עם קצת רצון וטיפ־טפת יכלת
תוכל לנעץ אותו בכל חלחלת.

לגנוב השיר

למי לרדת

הספר שאתה מקריא,
הו פידנטינוס, הוא ספרי,
אך קריאתך כה מביכה
שהוא מתחיל להיות שלך.

מתנות אינה שולח? אל תשלח אותן אלי.
לא אחשב עליה, כרסטוס, שאתה אדם כילי,
אך לגאלוס וללופוס מתנות אתה נותן,
ולטיטיוס, אפיקיוס וקיסיוס גם כן?
זה בסדר בעיניך? מצץ נא זין, נכבדי!
לא צנוע כמו שיש לי, אלא זין יהודי:
זין מירושלים שבתייה הרוסים,
זין שמרד ברומא והוטלו עליו מסים.

בכל זאת

כרינוס הוא בריא כמו שור, ובכל זאת הוא חור.
כרינוס מטפל בעור, ובכל זאת הוא חור.
כרינוס משתנף כל יום, ובכל זאת הוא חור.
כרינוס ממעט ללגם, ובכל זאת הוא חור.
כרינוס מחרבן כמו סוס, ובכל זאת הוא... מספיק!
הוא מלקק עמק בפוס – ובכל זאת לא מסמיק.

על התפרצות הוֹזוֹב

הַזוֹב שֶׁהוֹרִיק בְּצֵל זְמוֹרוֹת עֵנָב
וְאֲשָׁכְלוֹת פֶּאֶר כְּבֶדוֹ בְּאַגְנִיו,
שֶׁבִקְחוֹס הָעֵדִיף עַל אֶרֶץ מְכוֹרָה
וְיוֹנֹס אֶהָבָה מִסַּפְרָטָה וּדְבִירָה,
שֶׁמִּדְרוֹנוֹ הִמָּה מִהִלּוֹלֵת סָאטִיר
וְשִׁמוֹ שֶׁל הָרְקוֹלֵס אֶת פִּסְגָּתוֹ הִכְתִּיר –
נִשְׁרַף כָּלוּ בְּאֵשׁ, כָּסָה בְּרֶמֶץ חֶם.
עֵתָה שׁוֹכְנֵי מְרוֹם יִצְרוּ עַל כַּחֶם.

מכתמים

מִכְתָּמִּים מִעֶקְרָם
מְעַנְגִּים בְּקִצּוֹרָם.
לְקִצּוֹר הַזֶּה אֵין עֶרֶךְ
אִם הֵם מִצְטַרְפִּים לְכָרֶךְ.